

vreme dokumenata

21. festival jugoslovenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma
Beograd, 5 — 10. april, 1974.

Beogradski festival kratkog metra kao jedina institucionalizovana smotra dokumentarnog jugoslovenskog filma već godinama predstavlja poprište iskazivanja stvaralačkih ideja i htenja čitavog niza autorskih imena. Dvadesetprvi festival jugoslovenskog filma pokazuje, pre svega, da se iza jednostavnog poimanja reči dokumentarni i kratki film krije jedan ozbiljan kompleks stvaralačkih stremjenja, bezuspešnih traganja, poslovnih ambicija i svekolikih problema koji već godinama u ovoj ili onoj formi pritiskaju jugoslovenski kratki film. U tom kompleksu pitanja i problema ne može se zanemariti niti jedan od pomenutih elemenata, ako se želi bilo šta odgovorno reći o današnjem stanju filma kao nesumnjivo značajnog činioca našeg kulturnog života.

Prvo, posmatran u procesu demokratizacije kulture, kao tribina na kojoj se vrhunski dometi našeg kratkog metra sreću sa najširim publikom, Festival je, pre svega, mogućnost i prilika za istraživanje i slobodno traganje za nekim oblicima komuniciranja. Pogotovu ako se ima u vidu da se već godinama posle svakog Festivala iznova pitamo: koliko će filmova imati prilike da se ponovo pred publikom pojave bilo u bioskopskim dvoranama ili na televizijskom ekranu? Filmovi se, sem na festivalu, kod nas veoma retko prikazuju zbog nerešene sudbine i odnosa naših distributerskih kuća prema »kratkome filmu«. Baš u tom smislu događaj kao što je Festival kratkog filma otvara neke nove prostore za akciju, koja u biti nije samo estetičke nego i čisto društveno sociološke prirode. Jer, društvena efikasnost pravog dokumentarnog filma je neporeciva, a njegova britkost i snaga poruke višestruko su značajne. Očigledno je da budućnost ove manifestacije zavisi prevashodno od njenog uspeha ka stvaranju novih oblika komunikacija između široke publike i filmova kratkog metra.

Drugo, Festival se pojavljuje u momentu konstituisanja novih samoupravnih interesnih zajednica čiji će uticaj verovatno znatno promeniti postojeće odnose finansiranja i sudbinu projekata kratkog metra, kao i njihovih sadržaja. Usklađivanje potreba za filmom i filmskom kulturom zavisiće od slobodne razmene ideja, interesa i objektivnih mogućnosti učesnika samoupravnih sporazuma na bazi određenih idejno-kreativnih programa. Iako je novo konstituisanje samoupravnih zajednica tek u procesu, ono se već jasno odražavalo na izbor i tematski pristup filmova ovogodišnje produkcije. Bez obzira da li se u filmovima polazilo od istorijskog, kulturnog ili savremenog tekućeg podatka gotovo da se najveći deo filmova orijentisao ka svedočenju o vremenu i svetu u kome je u središtu umetničkog stvaranja — naš radni čovek.

Treće, Festival je označio i jasan momenat smene generacija. Mnogi poznati autori nisu ni učestvovali, neki su se pojavili samo formalno, mada su se već povukli, a s druge strane čitav niz mladih autora činio je svoje prve korake koji ukazuju na mogućnosti, ali istovremeno nervozu, čak i nespretnost, i još uvek nedovoljno stvaralačkog rada. U svakom slučaju, reč je o izvesnom regenerativnom procesu u tokovima naše kinematografije koji nije samo uslovljen biološkim razlozima, nego i širokom društvenom akcijom.

Lako se može izreći ocena da ovogodišnji Festival u odnosu na ranije godine, svojim programom u celini, predstavlja pad i to prevashodno u ograničenosti stvaralačke imaginacije i površnosti pogleda znatnog broja autora. Mnoge dobre ideje, zanimljivi tematski zahvati ostajali su često kreativno nereprodukovani, ostajali na marginama sa-

mog stvaralačkog čina i same problematike. Dešavalo se na ovom Festivalu da se stvarne životne teme, koje zahvataju suštastvene probleme našeg bitisanja, za trenutak nađu u vizuri naših autora, a da ih oni, bez analitičkog poimanja stvarnosti, bez umetničke studioznosti, svedu na reportersko poigravanje, kao da im je ponestalo daha i snage umetničke opservacije. S tog aspekta moguće je konstatovati izvesnu stvaralačku posustalost, jednostranost pristupa, sklonost ka inertnosti misli ili lakirovki kod pojedinih autora.

Bilo bi pogrešno dati negativnu ocenu Festivalu samo na osnovu onoga što je uistinu na njemu bilo nedorečeno, što nam je pružilo uvid u brojne nesporazume i stvaralačke nedoumice, u različita prilagođavanja autora. Meriti 21. Festival isključivo pojedinačnim neuspesima (čiji broj, svakako, nije za zanemarivanje!) znači nemati osećanje za suštinu stvari, za objektivnu procenu uzroka i posledica, koji su itekako uticali na te pojedinačne neuspehe. Trenuci stvaralačkih nadahnuća i istina, u ovom »prelaznom periodu« ne samo autorskih ličnosti, nego i čitavog shvatanja kinematografije, daju nam izvesna ohrabrenja i potvrđuju da sa nadom očekujemo sledeću proizvodnu godinu i njene umetničke rezultate.

U prilog ovoj tezi ne govore formalno pozitivistički pragmatički i verbalni argumenti, nego isključivo postignuti umetnički rezultati ovogodišnjeg Festivala. Jer, i ove godine bilo je zanimljivih ostvarenja u svim festivalskim kategorijama. Na primer, najbolji dokumentarci koje smo videli dokazuju stvaralački kontinuitet stvaralačke izražajnosti naših autora, a ako tome dodamo da je gotovo tri četvrtine ovogodišnjeg programa bilo iz sfere dokumentarnog filma — onda imajući u vidu i sve prikazane slabosti tih filmova sa puno razloga možemo biti zadovoljni orijentacijom koja nam svakako obećava i značajnije umetničke rezultate u budućnosti. Ovdje valja nešto značajno napomenuti: bude li izbor sižeja (opredeljenje) isključiva i prvenstvena mera kreativnog čina, njegova vulgarizacija postaje neminovnost — jer, namera je samo početni a ne i završni stvaralački gest. U tom smislu valja ukazati na film *Gromke radničke stope* Branka Miloševića (Neoplanta film), zapisu o novosadskom aktivu radnika komunista-neposrednih proizvođača, koji upravo svedoči o neskladu između dobrih želja i moći da se one umetnički srazmerno iskažu. Zanimljiva ideja i valjana prilika tako su otišle u nepovrat. U tom smislu može se slično konstatovati i za *ZAVNOH* Lordana Zafranovića (Adria film), za *Pesmu palog partizana* Milana Ljubića (Viba film) itd. *Vatra* Stoleta Popova (Vardar film) je, po meni, najuzbudljivije ostvarenje ovogodišnjeg Festivala i ujedno najprijetnije iznenađenje. Reč je o mladom autoru koji veoma vešto koristi životnu »dramaturgiju« da bi prefinjenim stilizovanim postupkom prikazao stvarnu dramu čoveka i mašine, čija unutrašnja dramatika i snažan ritam zaista impresioniraju. Izvanredno sugestivne atmosfere i jednostavnog ritmičkog sklopa, film Stoleta Popova tek iznutra, skrivenim nijansama, otkriva da je reč o delu precizne strukture — poemi o radnom čoveku. *Bauk* Živka Nikolića (Dunav film) imponuje svojom smelošću u tretiranju tako delikatne teme kao što je abortus, pri čemu Nikolićev film razotkriva stvarnog »bauka« čiji koreni leže u primitivizmu i neznanju. On ostvaruje dokumentarnu celinu takve emocionalne snage da težinu ljudskih sukoba različitih opredeljenja osećamo kao sudbinsku dramu njenih protagonista. Mada film na neki način dotiče svojom spoljnom patetikom materijala i elemente bizarnosti i egzibicionizma, on ih svojom snagom nadrašta. Najkompletniji film ovogodišnjeg Festivala je *Gubeciana* Dušana Vukotića (Zagreb film). To je film o seljačkoj buni i njenom tragičnom junaku Matiji Gupcu iskazan delima skulptora, slikara raznih sredina i opredeljenja čija ostvarenja Dušan Vukotić sublimiše u sliku jednog vremena iskazanog delima njegovih naslednika. To je

primer izvanrednog korišćenja širokog spektra tekućeg materijala da bi se oformila univerzalna slika. Mislim da je u smislu savremenog poimanja filmskog medija, u domenu takozvanih proširenih medija, ovaj film najdalje otišao, snažno otkrivajući mogućnosti stvaralačke asimilacije i sinteze. *Gubeciana* je duboka filmska drama, snažna epska freska, koja zahteva naknadna tumačenja i razumevanja i koja u slojevitosti svoje strukture donosi svoju umetničku istinu — može se slobodno reći da to nije film koji će od prve iskazati sve što može. Naprotiv. Efektna sinteza sveg dokumentarnog materijala i poenta u kojoj se zbija dramska snaga ovog zanimljivog filma traže analitičku studioznost, što, naravno, ni u kom slučaju ne umanjuje njegovu komunikativnost. *Krov nad glavom* Miće Miloševića (Centar FRZ) je zanimljiv film kao socijalni dokument čija se nedvosmislena kritička osnova nalazi u drastičnim sudbinama ljudi bez krova nad glavom. Stalnim konfrontiranjem uzbudljivih ispovedi ljudi bez stana i birokratske ravnodušnosti raznoraznih komisija, Mića Milošević traga sistematski i istrajno za pravim korenima odnosa u društvu i ljudskim faktorima stambenog problema. Takođe, u domenu dokumentarnog filma valja pomenuti i kritičko ironični film *Lepo je živeti na selu* Jože Bevca (Viba film) u kome mladići iz jednog slovenačkog mesta govore o peripetijama i traganju ka rešenju svojih bračnih problema.

Igrani film nije doneo ovoga puta nekih iznenađenja, niti su ostvarenja pružala mogućnost za neka veća oduševljenja. *Nikom ništa* Stjepana Zaninovića (Dunav film) je film o onom »gluvom« penzionerskom periodu čovekova življenja, kada se tiho u sebi polako svode računski jednog davno započetog životnog ciklusa i kada trajanje zavisi od stepena metamorfoza uspomena. Mnoga nerešena pitanja ostaju samo prosto zurenje u neku tačku na zidu. Ako, dakle, ovaj zanimljiv film izuzmemo, onda, možda, neku utehu predstavlja činjenica da su svi ostali filmovi iz ovog žanra o kojima još vredi nešto reći manje-više rezultat rada mladih autora. Reč je o *Stanarskom pravu lagumaša* Safera Petra Ljubojeva (Sutjeska film), filmu koji postavlja čitav niz zanimljivih pitanja »urbanizacije« i humanističkih refleksija takvih dijalektičkih promena stanja. Film koji je građen na dokumentarnim osnovama uz nadgradnju izvesnih igranih elemenata. *Potomak* Gorana Paskaljevića (Centar FRZ) zagledan je u duboke korene našeg traganja za identitetom putem potomaka u uslovima surovih obračuna sa prirodom i iskonskim moralom. Od ostalih mogu se spomenuti *Nož* Bogdana Žižića (Zagreb film) koji bi privlačio našu pažnju svojom pričom o sledžiji koji prvo uveseľjva svoje saputnike a potom ih teroriše, da je do kraja uspeo da zadrži svoju jednostavnost i uverljivost; *Eraj* Mike Miloševića (Dunav film) je šarmantan film o detetu i jaretu u *Sloboda* Predraga Golubovića (Zastava film) ima izvanredno lepu temu na žalost, Golubović nije iskoristio sve mogućnosti.

Ako su prošlih godina animatori bili okosnica Festivala, ovogodišnji program nam, na žalost, nije pružio ništa novoga, izuzetnijeg ili svežijeg. Mnoge opservacije ostajale su u domenu vica, mnoge poruke nemušte, što, naravno, ne ugrožava i dalje standardni kvalitet ostvarenja. U tom smislu najviše je pružio *Pravac* Zorana Jovanovića (Neoplanta film), doduše ne tako efektnan kao prošlogodišnje *Zastave* ali angažovan, originalnog stilizovanog crteža. Zabavan i efektnan u prilazu publici bio je *Putnik II razreda* Borivoja Dovnikovića (Zagreb film). Svakako da ovi filmovi nisu izraz realnih mogućnosti i talenata naših autora animiranog filma. U kategoriji namenskih filmova, kojih je ove godine u kvalitativnom smislu bilo veoma malo, i dalje se nastavila tradicija uspeha Aleksandra Ilića ovoga puta sa *Zankom* (Dunav film).

Borislav Andelić